

Отримана 09.11.2023

Прорецензована 18.11.2023

Прийнята до друку: 21.11.2023

e-mail: natasha43-23@ukr.net

DOI: 10.25264/2312-7112-2023-25-52-56

Годзь Н. Філософський аспект розуміння феномену «війна» та аналіз поняття «фахівець» з позиції військової практики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філософія»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НАУОА, 2023. № 25. С. 52–56.

УДК: 1:35

Наталія Годзь

ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ РОЗУМІННЯ ФЕНОМЕНУ «ВІЙНА» ТА АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ «ФАХІВЕЦЬ» З ПОЗИЦІЇ ВІЙСЬКОВОЇ ПРАКТИКИ

Філософський аналіз феноменів, які оточують та презентують людське середовище розкриває суть процесів та їх структуру. За допомогою філософських методів пізнання ми маємо нагоду прояснити подальший можливий розвиток людства загалом та певних країн і суспільств.

Будь-яка сфера діяльності в людській культурі отримала не просто професійне розгалуження, але й представлена такими поняттями, як «фахівець» та «спеціаліст». Як уся наука загалом, так і кожне окреме поняття та феномен, внаслідок спільної дії культури та цивілізаційних процесів, отримують нове їх навантаження та розуміння. Разом з тим, на превеликий жаль, відбувається або/та/і певне «забування» основних констант їх первісного значення і розуміння основних понять та підміна (імітація діяльності, феноменів, соціальних практик тощо). Саме тому нагальним кроком є здійснення повороту до аналізу періоджерел, головними серед яких у сучасному просторі війни є поняття «фахівець» та «спеціаліст».

Зверхне ставлення до спеціалістів військового профіля, яким славилися останні роки Радянського союзу мало величезний негативний вплив на суспільства пострадянського простору. Саме тому матеріалами нашого дослідження ми робимо чи не перший крок до аналізу понять і відновлення шанобливого ставлення до військових спеціальностей всіх профилів та продовжуємо досліджувати як війну (передвоєнну, війна та повоєнну) а так само і стан та особливості духовного і професійного просторів людей (і військових, і цивільних), аби закласти фундамент для збереження духовних і практичних надбань українців, завдяки яким та ціною величезних жертв яких утримується наша Держава і можливість писати ці рядки. Війна і Повоєннє це спільна дія громадян у максимально широких сферах з урахуванням наслідків та причин війни, як феномена та явища.

Як війна, так і повоєннє, потребують нових фахівців для цілої низки професій та реабілітаційних методик, оскільки мета праведної війни – це захист та намагання відновити як державну цілісність, так і реабілітувати до максимально можливої попередньої духовної та фізичної цілісності громадян країни. Розмислам цієї проблематики присвячена запропонована стаття.

Ключові слова: війна, військовий фахівець, реабілітація, конфлікт, травма, військова прогностика.

Natalia Godz

PHILOSOPHICAL ASPECT OF UNDERSTANDING THE PHENOMENON OF “WAR” AND ANALYSIS OF THE CONCEPT OF “SPECIALIST” FROM THE POSITION OF MILITARY PRACTICE

The philosophical analysis of phenomena surrounding and shaping the human environment reveals the essence of processes and their structure. Through philosophical methods of cognition, we have the opportunity to elucidate the further possible development of humanity as a whole and of specific countries and societies.

Every sphere of activity in human culture has not only undergone professional diversification but is also represented by such concepts as “expert” and “specialist.” Like all of science in general, each individual concept and phenomenon, as a result of the joint action of culture and civilizational processes, acquire new meanings and understandings. Unfortunately, however, there is often a certain “forgetting” of the basic constants of their original significance and an substitution (imitation of activities, phenomena, social practices, etc.). Therefore, the urgent step is to turn to the analysis of primary sources, among which, in the contemporary space of war, the concepts of “expert” and “specialist” are paramount.

The dismissive attitude towards military specialists, for which the later years of the Soviet Union were notorious, had a significant negative impact on the societies of the post-Soviet space. Therefore, with the materials of our research, we take what may be the first step toward analyzing the concepts and restoring respectful attitudes towards military specialties of all profiles. We continue to investigate not only war (pre-war, war, and post-war periods) but also the state and characteristics of the spiritual and professional spaces of people, both military and civilian.

The goal is to lay the foundation for preserving the spiritual and practical achievements of Ukrainians, thanks to which, at the cost of immense sacrifices, our State is maintained, and the possibility to write these lines exists. War and post-war periods are a collective action of citizens in the broadest possible spheres, taking into account the consequences and causes of war as a phenomenon and phenomenon.

Both war and post-war periods require new specialists for a range of professions and rehabilitation techniques. The aim of a just war is to protect and strive to restore both the state integrity and rehabilitate citizens to the maximum possible previous spiritual and physical integrity. The proposed article is dedicated to reflecting on this issue.

Keywords: war, military specialist, rehabilitation, conflict, trauma, military prognosis

Методологія та постановка проблеми. Військова тематика та її розвиток, як і будь-які відповідні дослідження, не закінчуються та не починаються лише у воєнний час. Суспільство може розвивати та, певним чином, просувати у собі та на міждержавному комунікаційному та презентаційному рівнях різні концепції на кшталт давно забутих концепцій «холодної війни», роззброєння тощо. Тим не менше, традиція та внутрішня структура військової частини життя суспільства, та відповідно з тим низки навчальних закладів, виробництв та її фахівців і спеціалістів, як переконливо доказує дійсність, потребує більш аналітичного ставлення до розуміння значення понять «війна», «повоєння», досить виваженого розуміння особливої трагічності та екзистенційності виміру феномену «міжвоєнний період». Окрім об'єктивності та історизму в нашій методології ми постійно мусимо звертатися до широкого спектру методів наукового дослідження. Компаративний метод, до якого ми також звертаємося, в першу чергу нам дає можливість порівнювати теорії різних епох, країн та ідеологічних систем, технічних та виробничих систем (війна може сприйматися як високотехнологічна частина в історії розвитку культури людства – досить дивна думка, але аналіз всієї історії людства в історичній лінійній проекції підтверджує нам саме це, хоча внаслідок використання певних технологій життя і особливо людство може зникнути взагалі з лиця планети разом з власним інтелектом та технологіями). Цінними, особливо при дослідженні прогностичних та футурологічних аспектів можуть бути і системно-еволюційний та структурно-функціональний підходи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій окрім праць Валдаса Ракутіса, ми можемо нагадати роботи, С.В. Мельниченко, С.В. Овчинника, В.А. Гудаль, М. Требіна, В. Ягупова, О. Анісімович-Шевчук, О. Южакової, М. Міщенко, А.Й. Дерев'янчук та ін. Нами також було створено низку дослідницьких матеріалів стосовно питань травматичного розщеплення під час війни, досліджувалася практична сторона екологічної футурології під час війни та повоєнних викликів, піддавалася філософському аналізу діада «війна та повоєнний простір», розглядалися питання урбаністики та ментального здоров'я в сучасному та повоєнному просторі України.

Мета статті полягає у тому, щоб довести необхідність постійного повернення на рівні філософського, глибинного розуміння до феномену війни та аналізу понять «фахівець», «спеціаліст» (особливо військовий фахівець та військовий спеціаліст), оскільки військові практики, як доводить дійсність, досить часто через певні механізми імітації (про які ми писали у власній монографії «Вступ до екологічної футурології») та прожектерство, популізм, приводять до значного знищення цілих ланок економіки держав та, внаслідок зміни політичної ситуації до великих катастроф, на рівні виробничо-навчальної міці та втрати, а разом з цим отримання каліцтва на фізичному та ментальному рівні величезної кількості громадян. Ми намагаємося скерувати увагу дослідників на певну відмінність у логіко-семантичному розумінні, сприйнятті і функціонуванні, та, відповідно, різному, як на нашу думку, впливі понять «фахівець» та «спеціаліст» (хоча вони подібні і досить часто використовуються як рівнозначні поняття). Разом з цим, ми прагнемо ввести у публічний та науковий дискурс обговорення понять та пов'язаних з ними феноменів навколо термінів «війна», «повоєння», «міжвоєнний період», які, в свою чергу, працюють у площині виживання, стабілізації та життя суспільства у широких аспектах, оскільки будь-який фахівець і спеціаліст – це частина суспільства. Саме тому, на рівні інших, а інколи і навіть більше, потребує таких відповідних дій (а буває і сам виконує ці дії у суспільстві як військовий чи медик тощо) у реабілітаційно-навчальних, відновлювальних заходах медичного та інженерного, соціального характеру. Окремо підкреслюємо, що виживання, підтримання та стабілізація суспільства у всіх трьох означених нами стадіях з погляду впливу та наслідків бойових дій примушує розуміти реабілітацію, фаховість, насамперед, як відновлення цілісності та ідентичності індивідів. Війна – це не просто конфлікт у його максимальному положенні реалізації; це перехрещення різних за тривалістю конфліктів одночасно, в яких застосовуються прогностичні методи у цілому (оскільки у нашому системному глобалізованому світі є можливості до аналізу припущень прогнозування можливості та дій будь-яких ситуацій). Аналіз можливості війни та відповідно реагування тієї чи іншої країни на такий вид конфлікту, а також варіанти їх вирішення завжди прогноуються у розвинених державах у першу чергу – там лише коло людей та інституцій

ширше серед тих, хто дотичний до цих питань на практичному та теоретичному рівнях. В будь-якому разі, війна – це виклик для усього світу, але для країни / країн, яка / які захищається / захищаються та країни / країн, які є агресорами, як і для країн, які перемогли чи програли у подальших прогнозах (ось чому тут актуальні питання екологічної футурології, про які ми згадували вище) досить відмінні. Окрім того, вважаємо за доцільне підняти питання військової психолого-медичної прогностики і врахувати, що у просторі реабілітації та відновлення цілісності постраждалих з мирним населенням та військовими під час війни працюють і військові, і цивільні фахівці. Слід взяти до уваги, що особливість військового фахівця полягає у тому, що країну захищають фактом власного громадянства всі її свідомі громадяни під час агресії.

Виклад основного матеріалу. Філософ, як дослідник і науковець, в першу чергу, працює з поняттями і термінами, тому досліджує і викладає отримане знання в мовному просторі і, до речі, не в одному, а в декількох одночасно. Цей простір вимагає точності, підтвердження і досить часто простоти викладення задля розуміння. Саме тому вважаємо за потрібне нагадати, що «термін» з латинської «*terminus*» це «межа, кордон» і, разом з тим, це слово або сполучення слів, яке точно означає конкретне поняття, яким користуються не лише в науці, техніці, але й в мистецтвах (пригадаймо тут, до речі, таке поняття як «військове мистецтво»). Ми давно працюємо в межах не лише виключно філософських наук і тому маємо можливість розгледіти той факт, що відбувається ситуація, в якій несподіване і цікаве здається, на перший погляд, занадто простим або недоречним. Саме тому, вважаємо за потрібне нагадати, що у мистецтві викладання, навчання, лікування і дослідження час «здивування» і «пригадування» досі не пройшов і є актуальним. Семантичне розкриття відбувається саме у несподіваній ситуації, а «війна» – це завжди «несподівана ситуація», як і «повоєння», тому під час розкриття цих концептів «звичне» починає розумітися інакше.

В процесі роботи над статтею я несподівано в словниках знайшла нагадування, що у давньоримській міфології «Термін» – це бог, охоронець кордонів, який шанувався у вигляді межового каменю. Досить наочна конструкція для розуміння суті наукового поняття. Тому завжди своєчасно повертатися і досліджувати це «межове каміння». У нашому випадку – це «війна» та «повоєння» з погляду функціонування у їхніх контекстах спеціалістів та фахівців. Слід враховувати усі їх особливі модифікації, зокрема, у плані воєнного профілю та сприйняття зміни внутрішніх імперативів фаху у людей, які мають такі спеціалізації. Крім того, важливо пам'ятати про зміну вимог та відношення з боку суспільства до цих людей у різні часи. До речі, маємо нагоду згадати, що знання та інформація інколи зовсім несподівано відкриваються для науковців та пересічних людей. Нещодавно в одному із словників я натрапила слово «термінатор», яке у покоління 1960-1980-х років радше асоціюється із кіногероєм, аніж з науковим терміном чи поняттям. Виявилось, що «термінатор» з латинської «*terminare*», тобто те, що обмежує і, зокрема, в астрономії здавна термінатором називають межу, кордон світла і тіні на поверхні планети або її супутника. В цьому контексті доцільно пригадати роман «На вістрі леза», оскільки межа термінатора – це той Абсолют, як лезо бритви, як і кінець голки, на якому можуть за розмислами середньовічних науковців розміститися всі ангели разом в силу своєї безтілесної природи. Наша ремарка зроблена не просто так – вона розкриває надскладну задачу розуміння понять, які ми розкриваємо в контексті осмислення «фахівця» і «спеціаліста». В нашій ситуації це важливо саме в перспективі розумінням особливостей військових фахівця і спеціаліста. При цьому слід враховувати зміни, які відбуваються зі словами під впливом епох та технологій. Варто нагадати, що спеціаліст з французької *spécialité* це людина, яка ґрунтовно знає якусь справу, представник певної спеціальності. В українській мові вільно співіснують два терміна – і фахівець, і спеціаліст. Але слід мати на увазі, що вони мають певні тонкощі та нюанси використання.

Досліджуючи розвиток та еволюціонування згаданих вище понять, доцільно, насамперед, звернутися до низки праць, в яких ми бачимо осмислення етапів формування фахівця як такого (особливо, військового фахівця). Валдас Ракутіс в праці «Методологія дослідження військового мистецтва» пише, що розвиток військового мистецтва вивчається військовими школами майже всіх країн прикладним шляхом. Усі вони мають певні спільні риси, але є також відмінності, зумовлені певними історичними традиціями, усталеними термінами та практичними моделями, обраними науковцями [6]. Праця В. Ракутіса ґрунтується на аналізі методологій війн в різних країнах. Відповідно, ці методології формуються в межах наукових шкіл [6]. Війна розглядається як історичне явище через аналіз історії саме військового мистецтва та історичні події війни, термінологію та складові частини самої історії війни. Автор зосереджує увагу на тому, що розвиток мистецтва війни вивчається

військовими школами майже всіх країн прикладним шляхом. Хоча вони мають певні спільні риси, але є й такі відмінності, які зумовлені історичними традиціями, усталеними термінами та практичними моделями, обраними викладачами. Наприклад, Литва змушена була в часи Першої світової війни швидко підготувати національні кадри військових. В Україні 1918 року і пізніше питання щодо розвитку армії було трохи іншим, а тому, ми вважаємо, це зумовлює потребу відновити та технічно модифікувати вже існуючі традиції українського війська.

В. Ракутіс цитує К. Клаузевіца, який колись сказав: «Війна – це акт примусу, мета якого змусити супротивника виконувати нашу волю». Інше, більш відоме його визначення: «Війна – це продовження політики із застосуванням збройної сили». Осмислюючи принципи Клаузевіца, Ракутіс доповнює їх ідеями теоретика польської військової історії Бенона Мішкевича, який сформулював дещо інше визначення: «Війна є історичною подією, зміст якої полягає у вирішенні різноманітних розбіжностей, протиріч чи конфліктів, що виникають у суспільстві, шляхом примусу». Спираючись на ідеї цих двох військових теоретиків, Валдас Ракутіс досить вдало розкриває питання про те, чому історія військового мистецтва потрібна і специфічна для розуміння суті цього феномена. На прикладі сучасної литовської армії він окреслює її особливості, а також визначає низку вимог до військового фахівця: бути емоційно витривалим, знаючим та порівнюючим історію війн, давати можливість реалізувати тісний взаємозв'язок конкретних родів військ на полі бою, вміти і наказувати і підпорядковуватися наказам командирів [6, с. 6-7]. У праці Ракутіса ми знаходимо визначення особливостей термінології та складових часин історії війни. При цьому відзначається, що «історія воєнних дій розглядає розвиток воєнних дій як у воєнний, так і в мирний час. Ця наука аналізує менш конкретні історичні події, а більше зосереджується на хронологічному та географічному синтезі, еволюції явищ, виділенні змін» [6, с. 10-20]. Навіть геральдика, хронологія та кліматологія, військово-історична географія, палеометеорологія (наука про кліматичні умови в минулому), військова археологія важливі для формування військового фахівця [6]. Усе це є важливим як методологія дослідження, оскільки історичне дослідження має низку обов'язкових етапів: пошук і збір джерел та літератури (евристика), збір лише необхідної інформації з джерел та їх критичний аналіз, упорядкування фактів та їх зв'язків. Для військового фахівця важливими є джерела військової історії, які поділяють на різноманітні письмові та неписані свідчення. Критику джерел поділяють на зовнішню і внутрішню. Цікавими на наш погляд є особливості історіографії військової історії, оскільки, як наголошується Ракутісом, однакові міста мають різні назви різними мовами. [6, с. 20-63].

В межах нашого дослідження хочемо нагадати, що питання термінології є важливим для кожної наукової дисципліни і має певні професійні відмінності. У якості прикладу, ми взяли для аналізу дослідження базових понять когнітивної лінгвістики О. Южакової «Концепт як головна одиниця когнітивної лінгвістики в аналізі терміносистем», в якій вона не лише визначала базові поняття когнітивної лінгвістики, але й наводила приклади концептуального аналізу. Дослідниця демонструє, як за допомогою понять фундаментальної лінгвістики, а саме «концепту» можна аналізувати термінологічну лексику [4]. Нагадуємо, що саме про особливості функціонування та модифікації понять у різних мовах, періодах та певних фахових спеціалізаціях ми наразі і проводимо певне початкове дослідження.

В цьому ж контексті досить цікавими є матеріали дослідження В. В. Ягупова про професіоналізм військового фахівця в Україні. Він підкреслює важливість професійного навчання та його розвитку. Окремо розглядає поняття «професійний розвиток». Дослідник зазначає, що військовий фахівець це «соціально, та фахово зумовлена система провідних професійно важливих якостей, військово-професійної та фахової видів компетентності, що включає найсуттєвіші професійно та фахово значущі властивості, риси та прояви, які визначають його фахову поведінку і військово-професійну діяльність як суб'єкта військовопрофесійного буття та фахової діяльності у Збройних силах України» [5].

Важливий момент дослідження професійного зростання особистості та його зв'язок з професією завжди є предметом багатьох дисциплін. Питань професійного розвитку торкалися чимало вітчизняних науковців [3; 5; 6]. Досить часто працюючи над питаннями професіоналізму науковці пишуть про «суб'єктну компетентність», «військове середовище». Постійно оновлюється низка службових компетентностей і, якщо досвід гібридної війни вже почав описуватися в наукових та науково-популярних джерелах, то досвід повномасштабної війни, яка почалася з 24 лютого 2023 року ще знаходиться в початковій фазі дослідження. Досить цікавою є думка, яку ми зустрічаємо в

статтях цитованих нами науковців про потребу дослідження співробітництва військових, цивільних спеціалістів та населення.

Висновки Розуміння загальних понять в кожній національній мові отримує додаткові особливості. «Війна» має ознаки націоспецифічного сприйняття, як і загалом національна картина світу державно-національних спільнот. Культурні стереотипи, про які ми давно пишемо, також у семантиці «війни», «міжвоєнн» та «повоєнн» мають традиційне забарвлення та тлумачення. Майбутні війни, як і майбутнє суспільств, що втягнуті у воєнні конфлікти, цілком має право прораховуватися у футурологічних та прогностичних дослідженнях. Вважаємо, що суспільство в ментальному і технологічному плані отримало нові «ноу-хау» щодо смертоносних видів зброї – прикладом чого може слугувати хвиля модифікацій та використання дронів, щодо яких ще не розроблено військові концепції і засоби ефективного захисту. Відбудова знищеного також не лише технічний процес, але і характер ідеологічного розуміння майбутнього держави та її населення. Питання урбаністики та ментального здоров'я в сучасному та повоєнному просторі України повинні трансформуватися відповідно до розуміння механізмів бойових дій та опору населення. «Спокій» на цьому питанні коштував сотень тисяч життів мирних громадян всієї України та особливо втрачених міст, значну кількість з яких нам ще доведеться відвойовувати у ворога.

Війна та Повоєнн піднімає питання виживання суспільства, економічної, демографічної та політичної стабілізації суспільства, реабілітації на фізичному та духовному рівнях мирних та військових, особливо тих, хто поранений чи перебував у полоні. Держава потребує відновлення здорової цілісності та поновлення ідентичності кожного громадянина та країни у цілому.

Війна – це низка конфліктів, які не закінчуються з перемогою. Конфлікти існують значно довше і це слід враховувати. Враховуючи цю обставину, потрібно на рівнях педагогіки, освіти, медичного догляду враховувати дію конфлікту, травми, застосовуючи при цьому методи прогностики, зокрема, військової прогностики та психолого-медичної прогностики. Таким чином, наука футурологія та екологічна футурологія набувають нового значення та розуміння.

Література:

1. Годзь Н., Б. Концепт війни в контексті розгляду питання екологічної футурології та задачі відновлення та відбудови: філософський аспект, *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Серія: *Актуальні проблеми розвитку українського суспільства*. 2022. №2. Режим доступу <http://aprus.khpi.edu.ua/issue/view/16333>
2. Годзь Н. Питання урбаністики та ментальне здоров'я в сучасному та повоєнному просторі України. *Соціальні та гуманітарні технології: філософсько-освітній аспект : Матеріали ІХ міжнародної науково-теоретичної конференції (23-24 березня 2023 р. м. Черкаси)*. Черкаси, 2023. С. 72–74.
3. Мельниченко С.В., Овчинник В.А., Гудаль С.А Перспективи підготовки фахівців військових спеціальностей у системі ВВНЗ. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького Серія : педагогічні науки*. 2022. № 3. С. 39–45.
4. Южакова О. Концепт як головна одиниця когнітивної лінгвістики в аналізі терміносистем (на матеріалі термінології холодильної техніки). *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2010. № 675. С. 57–64. Режим доступу: <https://science.lpnu.ua/terminology/all-volumes-and-issues/visnik-no-675-2010/koncept-yak-golovna-odinicyna-kognitivnoyi>
5. Ягупов В. В. *Професіоналізм військового фахівця*. Режим доступу: https://lib.iitta.gov.ua/10562/1/%D0%AF%D0%B3%D1%83%D0%BF%D0%BE%D0%B2_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84.pdf
6. Rakutis V. *Methodology of research on History of Milstrysry Art*. A Methodological Reference Book. Vilnius, 2006. 63 p.